

privalumø. Dauguma jo ambicingø sumanymø liko neágyvendinti, o patirtos nesèkmës pagilino valstybës krizæ.

1697 m. – XVIII a. pr. Su pertraukomis vyko vidaus karas Lietuvos Didþiojoje Kunigaikðtystėje.

1699–1699 m. – pasiraðyta Karlovièø taikos sutartis tarp Turkijos ir antiturkiðkos koalicionios ðalio. Ðia sutartimi Lenkijos ir Lietuvos valstybë atgavo visas teritorijas, XVII a. – II p. uþleistas turkams.

1669 m. birþelio 27 d. – Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didþiuoju kunigaikðëiu buvo iðrinktas Mykolas Kaributas Viðnioveckis, valdæs 1669–1673 m. – Tuo buvo nepatenkinti daugelis didikø, ypaè simpatizavusio Prancûzijai 1672 m. – tai sukëlë vidaus karo pavojø. Naujasis karalius buvo iðsilavinæs, bet nevalingas ir pasyvus valdovas, kurá per visà jo trumpà valdymo laikotarpá buvo bandoma nuðalinti nuo sosto.

1669–1673 m. – Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didþiojo kunigaikðëio Mykolo Kaributo Viðnioveckio valdymo metai.

1699 m. lapkriëio mën. Sudaryta Petro I ir Augusto II slapta sutartis prieš Ðvedijà.

XVIII AMÞIUS

1700–1721 m. – Vyko Ðiaurës karas dėl Baltijos.

1700–1710 m. – Vyko Ðiaurës karo veiksmai Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.

1700 m. vasaris. Prasidėjo Ðiaurës karas: Karaliaus Augusto II vadovaujama saksø kariuomenë ášiverpë á Livonijà ir puolë Rygà, bet jos nepaëmë.

1700 m. vasara Ðvedø kariuomenë ðpengë á LDK.

1700 m. rugsëjis Augustas II nutraukë Rygos apgultà.

1700 m. spalio pabaiga. Sudaryta Valkininkø konfederacija prieš Sapiegas.

1701 m. kovo 9 d. – Birþuose pasiraðyta sàjungos sutartis tarp Augusto II ir Rusijos caro Petro I.

1702 m. sausio 27 d. – Karolis XII su pagrindinëmis ðvedø kariuomenës jëgomis perëjo LDK sienà ir ðpengë á Þemaitijà. Vasario 17 d. jis jau buvo pasiekæs Raseinius.

1702 m. balandþio 5 d. – Ðvedø kariuomenë uþpëmë Vilniø. Lietuvoje susidarë dvi stovyklos: viena palaikë sàjungà su Augustu II ir Rusija (vadovavo M. S. Viðnioveckis ir G. A. Oginskis), kita – stojo uþ sàjungà su Ðvedijà (vadovavo nuo etmono valdþios nuðalintas K. J. Sapiega).

Auðros vartai ir Vilniaus ginybinës pilies fragmentai 2011 metais. Danutës Mukienës nuotrauka

1702 m. ruduo Ðvedø kariuomenë uþpëmë Lenkijà.

1703 m. – pavasaris. Valkininkø konfederacija reorganizuota á Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystës konfederacijà. Ji turëjo ginti teisëtà valdovà, katalikybæ, bajorø teises ir laisves.

1703 m. kovo 15 d. – Vilniuje sudaryta bajorø generalinë konfederacija, palaikanti Augustà II karè su Ðvedijà.

1703 m. liepos 9 d. – Vilniuje sudarytos bajorø generalinës konfederacijos atstovai pasiraðë sutartà su Rusija. – LDK ásipareigojo kariauti prieš ðvedus.

1703 m. gruodþio 13 d. – Sudaryta triðalë sutartis tarp LDK, Rusijos ir Augusto II kaip Saksonijos kunigaikðëio.

1704 m. vasario 16 d. – Varðuvoje sudaryta konfederacija prieš Augustà II. Ði konfederacija nuvertë Augustà II nuo sosto.

1704 m. geguþës 20 d. – Sudaryta Sandomiro konfederacija, kuri palaikë Augustà II.

1704 m. liepos 12 d. – Ðvedø ðalininkai Lenkijoje atëmë ið Augusto II sostà ir Varðuvos seime karaliumi iðrinko Poznanës vadvadà Stanislovà Leðëinskà. Jis buvo vienos svarbiausio Didþiosios Lenkijos giminiø atstovø. 1698 m. vedæs Kotrynà Opalinskaitæ, dar labiau sustiprino savo padëtà ir tapo vienu turtingiausio Respublikos didikø. Buvo ambicingas ir trokðtantis valdþios, taèiau silpno charakterio ir nuolaidus þmogus.

1704 m. rugpjûëio 30 d. – Narvoje buvo sudaryta Rusijos ir Respublikos (Augusto II ðalininkø) sutartis, pagal kurià pastaroji ofi-

cialiai stojo á karà su Ðvedijà.

1704–1708 m. – Lietuvos-Lenkijos valstybës teritorijoje vyko permainingos kovos, LDK sritys ir miestai ëjo ið rankø á rankas, kovose aktyviai dalyvavo tarpusavyje nesutariantys LDK bajorai.

1704 m. rugsëjo 2 d. – Karaliø Stanislova Leðëinskà parëmë Þemaièio bajorø konfederacija. – Respublikoje susidarë dvi valstybës, du karaliai ir jø valdiniai.

1706 m. rugsëjo 24 d. – Sudaryta Altrastado sutartis. Augustas II buvo priverstas atsisakyti Lenkijos ir Lietuvos valstybës sosto.

1706–1709 m. – Pirmasis Lietuvos-Lenkijos valdovo Stanislovo Leðëinskio valdymo laikotarpis.

1707 m. – Petras I atgaivino Sandomiro konfederacijà.

1708–1711 m. – Karai, badas ir maras Lietuvoje. LDK neteko apie treèdaliø gyven-tojø.

1709 m. rugpjûëio 21 d. – Rusijos kariuomenë sutriuðkino ðvedus prie Poltavos. Karo pabaiga buvo nulemta. – Rusija tapo viena ið stipriausio regiono valstybiø ir XVI-II a. – kartu su Austrija bei stiprëjanèia Prûsija lëmë regiono politinius santykius.

1710 m. vasario 4 d. – Augustas II, rusø kariuomenës remiamas, Seime vël buvo pripaþintas Lenkijos ir Lietuvos valdovu. Stanislovas Leðëinskis pabëgo á uþsienà.

1710 m. vasario 4 d. – Seimas sugrãþino Augustui II á sostà.

XVIII a. pr. – Po 1710–1711 m. baisiojo ma-(Nukelta á 32 p.)

Vilniaus panorama nuo Gedimino pilies bokšto 2011 metais. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 31 p.)

ro bėmaitijoje ištisi kaimai liko tušti. Bėmaitija neteko beveik dviejų trečdalių gyventojų.

1710–1733 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Frydricho Augusto II valdymo antrasis laikotarpis.

1712 m. – Vilniaus amatininkai išsirikau sau atskirą valdžią.

1712 m. – Augustas II persikrikštijo iš protestantų į katalikus.

1713–1713 m. – Augustas II, siekdamas stiprinti valdovo valdžią, į Lietuvos-Lenkijos valstybę vėl įvedė Saksonijos kariuomenę. Tai nepatiko bajorijai, kuri 1715 m. sudarė valdovui priešdėką konfederaciją. Vidaus nesantaika pasinaudojo Rusija. – Petras I tapo tarpininku tarp bajorijos ir karaliaus. Į Lietuvos-Lenkijos teritoriją įvesta Saksonijos kariuomenė.

1715 m. – Vyko ginkluotas pasipriešinimas Augustui II. Jis peraugo į Tarnogrado konfederaciją.

1715 m. – Augustas II paprašė Petro I pagalbos kovai su konfederatais. Į Lietuvos-Lenkijos valstybės teritoriją buvo įvesta Rusijos kariuomenė.

1715 m. – Sudarytas Varšuvos susitarimas tarp Tarnogrado konfederatų ir Augusto II.

1716 m. – Tarnogrado konfederacija buvo pralaimėjusi prieš Augustą II.

1717 m. – Varšuvoje įvyko „Nebylusis Seimas“ (Seimas vyko prižiūrint rusų kariuomenei tik vieną dieną, jame neleista diskutuoti). Buvo patvirtintas valdovo ir konfederatų susitarimas. Pagal jį Augustas II privalėjo išvesti saksų kariuomenę, o bajorija

atsisakė teisės organizuoti konfederacijas. Buvo apribota etmonų valdžia, karių skaičius sumažintas iki 24 tūkst. (LDK – iki 6 tūkst.), apribota bajorų seimelių kompetencija, panaikinta *liberum veto* teisė. Nebyliojo Seimo konstitucijos garantu tapo Petras I. Prasidėjo atviras Rusijos kišimasis į Lenkijos ir Lietuvos valstybės vidaus reikalus. Patvirtintas valdovų ir konfederatų susitarimas. Valdovas neteko galimybės stiprinti savo valdžią.

1718 m. – Lietuvos-Lenkijos teritorijoje uždrausta statyti protestantų bažnyčias.

1719 m. – Rusų armija pasitraukė iš Lietuvos.

1721 m. – Sudaryta Ništato taika. – Šios sutarties pasirašymu pasibaigė Džiaurės karas, Livonija atiteko Rusijai.

1725 m. – Prie Karaliaučiaus universiteto įsteigta seminarija lietuvių kunigams rengti.

1726 m. – Vilniuje įkurta pirmoji Pijorų ordino mokykla

1726 m. – Merkinėje įkurta jėzuitų mokykla.

1727 m. – Brandenburge, Halės mieste, įsteigta seminarija lietuvių kunigams rengti.

1728 m. – Įkurta Pijorų ordino mokykla Panevėpyje.

1732 m. – Lietuvos-Lenkijos valstybės vidaus reikalus pradėjo spręsti užsienio valstybės – Rusija, Austrija, Prūsija.

1732 m. vasario 2 d. – Mirė Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Augustas II. Prasidėjo tarpvaldis. Bajorijos dauguma į sostą kėlė Stanislovą Ležėinską. Austrija bei Prūsija rėmė Augusto II sūnų ir

įpėdiną Saksonijoje Frydrichą Augustą.

1733 m. – Lietuvos-Lenkijos valstybėje apribotos nekatalikų teisės eiti valstybines pareigas, būti renkamiems į Seimą.

1733 m. rugsėjo 12 d. – Įvyko pirmasis elekcinis Seimas. Rusijos remiama bajorijos dalis Lietuvos-Lenkijos valdovų paskelbė Stanislovą Ležėinską.

1733–1734 m. – Antrasis Lietuvos-Lenkijos valdovo Stanislovo Ležėinskio valdymo laikotarpis.

1733 m. spalio 5 d. – Įvyko antrasis elekcinis Seimas. Rusijos remiama bajorijos dalis Lietuvos-Lenkijos valdovų paskelbė Frydrichą Augustą.

1734 m. sausio 20 d. – 1734 m. sausio 20 d. – Lietuvos-Lenkijos valdovų karūnuotas Frydrichas Augustas. Jis pasivadino Augusto III vardu. Į Respubliką įpėngė saksų kariuomenė, kuri kartu su rusais sumušė Lenkijoje ir LDK suburtas Stanislovui Ležėinskiui remti konfederacijos pajėgas. Europoje prasidėjo vadinamasis Lenkijos įpėdinystės karas tarp S. Ležėinskų rėmusių Prancūzijos ir Ispanijos (1725 m. – S. Ležėinskis ištekino savo dukterį Mariją už Prancūzijos karaliaus Liudviko XV) bei Augusto III rėmėjų – Austrijos, Rusijos ir Saksonijos. Karas pasibaigė Prancūzijos pralaimėjimu. S. Ležėinskis turėjo atsisakyti teisės į sostą. Pasitraukęs į Prancūziją, iki gyvos galvos valdė Lotaringijos kunigaikštystę ir Barą.

1734–1763 m. – Augusto III (Augusto II sūnus) Sakso valdymo laikotarpis. Šis valdovas buvo vienintelis Augusto II ir Kristijono Eberhardino iš Hohencolernų sūnus. Ruošdamasis tapti Respublikos valdovu, 1712 m. jis persikrikštijo iš protestantų į katalikus. 1719 m. vedė imperatoriaus Juozapo I dukterį Mariją. Tapęs valdovu Augustas III stengėsi tęsti savo tėvo vykdytą Respublikos ir Saksonijos suartinimo politiką, turėjusią užtikrinti jo įpėdiniui Saksonijos ir Respublikos karūnas. Jo vykdyta vidaus ir užsienio politika buvo nesėkminga. Daugiausia laiko praleisdamas Saksonijoje, Respublikos valdžią Augustas III sutelkė kontroliuojamo pirmojo ministro rankose (iš pradžių juo buvo A. Sulkovskis, nuo 1738 m. – H. fon Briūlis, kuriam nesisekė Respublikoje sutelkti geros dvaro grupuotės, jo vadovavimo metodai buvo nepopuliarūs. Augusto valdymo laikotarpiu Respublikoje mažėjo valdovo reikšmė. Valstybėje išvirtino didikų oligarchinė valdžia. Sutriko įstatymų leidyba.

1734 m. – Sudaryta LDK didikø konfederacija. Ji buvo nukreipta prieš Vilniaus konfederacijà.

1754 m. – Archeografas Motiejus Dogelis ãmë skelbti LDK istorijos dokumentus darbe „Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae“.

1737 m. – Vilniuje pradëti leisti mokslo populiarinimo kalendoriai.

1742 m. – Jëzuitai Vilniuje àkürë kilmingøjø kolegijà (*Collegium Nobilium*), kuri priklausë Vilniaus universitetui. Tai buvo moderni to meto mokykla, kurioje mokësi bajorø vaikai. Nuo 1751 m. ji tapo atskira vidurine mokykla. Èia à mokymo programà buvo àtraukti pasaulietiniai mokslai: fizika, geografija, istorija.

1745 m. – Iðleistas Pilypo Ruigio veikalas „Lietuviø kalbos tyrinëjimai“ apie lietuviø kalbos kilmæ.

1748 m. – Vilniuje perstatyta Ðventø Jono baþnyèia.

1749 m. birþelio 8 d. – Gaisro metu sugedë beveik pusë Vilniaus, taip pat ir miesto rotuðë, magistrato archyvas.

1751 m. – Vilniaus kilmingøjø kolegija reorganizuota à modernià mokyklà.

1753 m. – àkurta Vilniaus universiteto observatorija.

1754 m. – M. Dogelis pradëjo skelbti LDK istorijos dokumentus ið upsisienio ðaliø archyvø.

1756–1763 m. – Europoje vyko Septyneriø metø karas. Lietuvos–Lenkijos valstybë jame nedalyvavo, taèiau karas alino LDK, tapusià Rusijos kariuomenës judëjimo ir stovyklavimo vieta.

1760 m. – P. Paprockis pradëjo leisti pirmàjà Lietuvoje laikraðtà – „Kuryer Litewski“.

1763 m. spalio 5 d. – Mirë Lietuvos–Lenkijos valdovas Augustas III.

1763 m. lapkriëio 11 d. – 1764 m. rugsëjo 7 d. – Tarpuvaldis Lietuvos–Lenkijos valstybëje. Respublikos politinë grupuotë, kelðamos savo kandidatus à sostà, tikëjosi upsisienio valstybiø paramos. Èartoriskiai rëmësi Rusijà, Potockiai ir Branickiai – Prūsijà, Prancūzijà ir Turkijà. – Rusijos kariuomenës remiama Èartoriskjø grupuotë kandidatø à sostà iðkëlë Mykolo Èartoriskio seserënà, LDK stalininkà Stanislovà Augustà Poniatovskà.

1764 m. rugsëjo 7 d. – Elekcinis Seimas Lietuvos–Lenkijos valdovø iðrinko Augustà Poniatovskà.

1764–1795 m. – Lietuvos didþiojo kunigaikðio ir Lenkijos karaliaus Stanislovo Au-

Birþø pils. Danutës Mukienës nuotrauka

gusto Poniatovskio valdymo laikotarpis. Tai buvo ypatingø gabumø ir nepaprastos inteligencijos þmogus. Keliaudamas po Prancūzijà ir Anglijà jis susipaþino su Ðvietimo epochos Europos kultūra, o su Èartoriskiais dalyvaudamas politiniame gyvenime – su Respublikos politine ir ekonomine padëtimi. 1755–1756 m. ir 1757–1758 m. jis gyveno Peterburge (ið pradþiø kaip anglø ambasados sekretorius, vëliau – kaip Saksonijos pasiuntinys). Èia jis uþmezgë romanà su kunigaikðiene Jekaterina, sosto àpëdinio Petro þmona (būsimàjà Jekaterina II). Tapæs valdovu, siekë vykdyti reformas ir sueuropieðinti anarchinæ Respublikà. Pradëjo kultūros reformà, buvo literatūros, dailës ir teatro mecenatas. Karaliaus meninis skonis, veikiamas prancūzø kultūros, lëmë ir jo aplinkos meno tendencijas Lietuvos–Lenkijos valstybëje. Ūkio srityje Stanislovas Augustas pasisakë uþ manufaktūrø kûrimà.

1764–1766 m. – Lietuvos–Lenkijos valstybës valdovo palaikoma Èartoriskjø grupuotë pradëjo vykdyti dalines valstybës valdymo reformas. Respublikos stiprëjimas nepatiko Rusijai ir Prūsijai. Jos 1764 m. – Peterburge susitarë bendrais veiksmais neleisti keisti Respublikos vidaus santvarkos.

1764 m. – Uþbaigta statyti Vilniaus astronomijos observatorija.

1764 m. – Buvo àsteigti Pilies ir Þemës teismai Telðiuose. Tai reiðkë, kad Þemaitijos kunigaikðystëje sukuriami du administraciniai-teisiniai padaliniai. À vienà æejo 13 Raseiniø, o à kità 15 buvusio Telðiø pavietø. Po 11 metø teismas ið Telðiø buvo perkeltas à Ðiaulius. 1790 m. – Telðiø, kaip teisinio-

administracinio vieneto, reikðmë buvo atstatyta, paliekant minëtas institucijas ir Ðiauliuose.

1765–1775 m. – Prūsijoje lietuviø poetas Kristijonas Donelaitis sukürë poemà „Metai“. Tai vienas pirmøjø Europos literatūros realistinø kûrinø. Su ðiuo leidiniu siejama lietuviø groþinës literatūros pradþia.

1765–1777 m. – Antanas Tyzenhauzas vykdë ekonomines reformas.

1766 m. – Respublikos Seimas atmetë Rusijos reikalavimà suteikti bajorams staèiatikiams ir protestantams (vadinamiesiems disidentams) lygias su katalikais politines teises valstybëje.

1766 m. – Buvo vykdomos dalinës Lietuvos–Lenkijos valstybës valdymo reformos. Panaikinta *liberum veto* teisë.

1766 m. – Dūkøte àkurta Pijorø ordino mokykla.

1766 m. kovo 20 d. – Slucke sudaryta LDK staèiatikiø ir protestantø konfederacija.

1767 m. spalio mën. Rusijos kariuomenës apsuptoje Varðuvoje darbà pradëjo Radomo konfederatø Seimas. Buvo atkurta senoji santvarka.

1768 m. – Sudaryta Radomo konfederacija. Ja siekta lygiø teisiø kitatikiams.

1768 m. – Konfederatai, remiami Rusijos kariuomenës, uþëmë Varðuvà.

1768 m. vasario 24 d. – Pasiraðyta Varðuvos sutartis. Lietuvos–Lenkijos valstybës disidentams buvo suteiktos politinë teisës, o Jekaterina II pripaþinta garantuojanti Respublikos vidaus politinë santvarkos iðsau-

(Nukelta à 4 p.)

Vavelis (Lenkija, Krokva). Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 33 p.)

gojimā. Formaliai teisiškai buvo apribotas Lietuvos-Lenkijos valstybės suverenitetas, ir ji tapo priklausoma nuo Rusijos. Kitatikiams suteiktos politinės teisės.

1768 m. vasario 29 d. – Podolėje, Baro mieste, susibūrė prieš Radomio konfederaciją ir Rusijos ataką Respublikoje nukreipta Baro konfederacija – federacija. Ji buvo nukreipta prieš kitatikius bei Rusijos ataką Lietuvos-Lenkijos valstybėje.

1768 m. liepos mėn. Baro konfederatai veiklą pradėjo LDK teritorijoje. Generalinės LDK konfederacijos su Baro vėliava vyriausioju maršalu buvo paskelbtas Mykolas Jonas Pacas. Konfederaciją rėmė didikai Juozapas Sapiega, Mykolas Kazimieras Oginskis, Karolis Stanislovas Radvila.

1768–1772 m. – Baro konfederacijos veikla paplito visoje Lietuvos-Lenkijos valstybėje, tačiau tikėtosioms pagalbos iš Prancūzijos, Turkijos bei Austrijos nesulaukta. – Rusijos kariuomenė palyginti lengvai sutriuškino konfederatų pajėgas.

1769 m. – Parengtas K. Narbuto logikos vadovėlis.

1769 m. – Įvyko valstiečių sukilimas Diaulio ekonomijoje.

1769 m. – Siekdamas užkirsti kelią galimam Rusijos sustiprėjimui Respublikos sąskaita, Prūsija ir Austrija pradėjo derybas dėl Respublikos padalijimo.

1771 m. – Perstatyta Kauno rotušė.

1722 m. – Veiklą nutraukė Baro konfederacija.

1772 m. – Įvyko Pirmasis Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimas tarp Rusijos, Austrijos ir Prūsijos. Daugiausia Rusijai atiteko 92 000 km² Respublikos teritorijos (Polocko, Vitebsko, Mstislavlio vaivadijos, rytinė Minsko vaivadijos dalis, Latgala). Prūsijai ir Austrijai prisijungė dalis Lenkijos žemių. Prūsijai atiteko 36 000 km² Pamaro ir Vakarų Prūsijos bei Varmijos. Austrija prisijungė 81 900 km² Mažosios Lenkijos žemių ir Lvovo miestą. Respublika neteko apie 35 proc. gyventojų ir maždaug 30 proc. teritorijos. 1773 m. Respublikos Seimas ratifikavo Pirmąją Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimą.

1773 m. liepos 21 d. – Popiežiaus bule nutraukta Jėzuitų ordino veikla.

1773 m. – Vilniaus universiteto biblioteka paskelbta viešąja. –

1773 m. spalio 14 d. – Lietuvos-Lenkijos Seimo sprendimu įsteigta Edukacinė ko-

Kražių kolegijos bursas. Danutės Mukienės nuotrauka

misija, tapusi viena pirmųjų ūvietimo ministerijų Europoje. Jos pinigai buvo perduotos visos Respublikos akademijos ir mokyklos, pavesta rūpintis ne tik mokymu, bet ir mokslu, supasaulietinti bei modernizuoti jo turinį Pirmuoju Edukacinės komisijos pirmininku tapo Vilniaus vyskupas Ignatas Masalskis.

1773–1794 m. – Lietuvoje veikė Edukacinė komisija.

1773–1776 m. – Lietuvoje įvesta bendra svorio ir tūrio sistema.

1774 m. – Edukacinė komisija pradėjo reformuoti Lietuvoje veikusias pradinės mokyklas. Buvo nutarta sukurti vieną pradinę mokyklą trims parapijoms. 1777 m. – tokioje mokykloje Vilniaus vyskupystėje jau buvo daugiau negu 300. Valstiečių vaikai pradinėse mokyklose buvo mokomi gimtąja kalba.

1775 m. – Vilniuje sukurta pirmoji pasaulietinė mokytojų seminarija.

1775 m. – Seimo nutarimu buvo sukurtas naujas Lietuvos-Lenkijos valstybės valdžios organas prie valdovo – Nuolatinė taryba. Ji turėjo pakeisti Seimą. Komisija sudarė 36 Seimo deleguotus narius. Taryboje buvo 5 departamentai: Karo, Įpdo, Užsienio politikos, Policijos ir Teisingumo, kurie kontroliavo savo srities vykdomosios valdžios veiklą. Nuolatinės tarybos veiklos laikotarpiu (1775–1788 m.) buvo modernizuota ir padidinta kariuomenė, apribota etmonų savivalė, įgyvendintos merkantilinės ūkio ir finansų reformos. Pagyvėjo Respublikos ekonominis gyvenimas. Sparčiai didėjo gyventojų skaičius (1772 m. Respublikoje gyveno daugiau negu 6,5 mln. žmonių, XVIII a. pabaigoje – apie 9 mln. Žmonių 1790 m., pirmojo visuotinio LDK gyventojų surašymo duomenimis, joje gyveno daugiau negu 3,5 mln. žmonių.

1775–1788 m. – Nuolatinės tarybos gyvavimo laikotarpis Lietuvos-Lenkijos valstybėje.

XVIII a. – II p. Edukacinė komisija ir Nuolatinė taryba tapo pirmaisiais bendrais visos Respublikos vykdomosios valdžios organais.

1767 m. – Rusijos imperatorė Jekaterina II disidentų teisių gynimo pretekstu ėmė remti nepatenkintą Eartoriskų reformomis bajorijos dalį, susibūrusią į Radomą konfederaciją.

1776 m. – Kai kuriems Lietuvos-Lenkijos valstybės miestams panaikinta Magdeburgo teisė.

1778 m. – Vilniaus universitete pradėta dėstyti architektūra. –

1782 m. – Vilniaus universitetas pavadintas Vyriausiąja LDK mokykla. – Jame sukurtos naujos Astronomijos, Medicinos (1781 m.), Architektūros (1793 m.) katedros.

XVIII a. – II p. Vilniaus universiteto spaustuveje pradėtos leisti kalendorių – skaitinių knygos. Pradėjo kurtis informacijos ir pinigų skleidimo sistema.

1783 m. – Pastatyta klasicizmo stiliaus Vilniaus rotušė (architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius).

1783–1801 m. – Perstatyta Vilniaus katedra.

1788 m. spalio 6 d. – Varšuvoje darbą pradėjo Respublikos Seimas (1788–1792), žinomas kaip Ketverių metų Seimas (dirbo 4 metus, deputatų skaičius per 1790 m. rinkimus buvo padvigubintas). Šis Seimas priėmė valstybės valdymo reformas. 1788–1792 m. Seimas vedė nuolatinę valstybės mokėstą žemvaldžiams, padidino kariuomenę, nustatė naują jos sudarymo bei valdymo tvarką.

1789 m. – Pradėtas rengti naujas Lietuvos-Lenkijos valstybės Konstitucijos projektas.

1789 m. sausio 19 d. – Panaikinta Nuolatinė taryba kaip Rusijos atakos Lietuvos-Lenkijos Respublikoje žrankis.

1789 m. – pavasaris iš Lietuvos-Lenkijos Respublikos teritorijos išvesta Rusijos kariuomenė.

XVIII a. – 9 deš. pabaiga Prancūzijos revoliucijai bei karui Balkanuose atitraukus Europos valstybių dėmesį, Lietuvos-Lenkijos valstybėje susidarė palankios sąlygos vykdyti didesnes socialines bei ekonomines reformas, stiprinti valstybės savarankiškumą.

1791 m. balandžio 18 d. – Seimas priėmė įstatymą „Mūsų laisvieji karališkieji miestai Respublikos valstybėse“, kuriuo miestiečiams buvo suteikta privilegija nebūti suimtiems be teismo sprendimo, teisė įsigyti žemės valdą, siūsti savo delegatus į Seimą ir dalyvauti diskusijose svarstant miestų reikalus, gauti tarnybas valstybės administracijos aparate ir teismuose, tarnauti kariuomenėje karininkais. Miesto reforma išplėtė socialinę monarchijos atramą. Buvo pęngtas pirmas žingsnis pertvarkant luominę visuomenę į pilietinę.

1791 m. gegužės 3 d. – Lietuvos-Lenkijos valstybės Seimas priėmė naują Konstituciją, nustatė svarbiausius XVIII a. europinę koncepciją atitikusius valstybės santvarkos organizavimo principus. Bajorų respublika su renkamu valdovu tapo konstitucine luomine monarchija. Konstitucija įteisino buržuazinę turto principą: bėpemiai bajorai neteko teisės dalyvauti seimeliuose, o turtingesnieji miestiečiai gavo nobilitacijos teisę. Konstitucija patvirtino miestų įstatymą, paskelbė valstybės globą laisviesiems valstiečiams, garantavo asmens laisvę užsienį pabėgusiems ir grąžintiems valstiečiams. Gegužės 3 d. Konstitucija pakeitė ir valstybės politinę struktūrą: vyriausioji valdžia buvo atiduota Seimui, panaikinta *liberum veto* teisė. Vykdomoji valdžia priklausė karaliui ir ministrų kabinetui, pavadintam įstatymų sargyba. Karalius turėjo būti renkamas, tačiau iš valdančiosios dinastijos. Seimas išrinko visai valstybei bendras 4 komisijas (ministerijas): Edukacijos, Policijos, Karo ir Įpdo.

1791 m. – sukurti trys pėmaitijos pavietai (žemės), oficialiai vadinotos apskritimis. Jų valdymą iš esmės perėmė rusų valdžia.

1791–1792 m. – 52 Lietuvos miestams grąžinta savivalda.

1792 m. liepos 23 d. – Prie Targovicos konfederacijos prisijungė Stanislovas Augustas ir dūo žingsniu galutinai panaikino reformų dalininkų darbo vaisių – Gegužės 3 d. konstituciją.

1792 m. balandžio 27 d. – Sudaryta Targovicos konfederacija, nukreipta prieš Ketverių metų Seimo nutarimu. 1791 gegužės 3-osios Konstitucijos priešdinkai Peterburge pasirašė prieš reformas nukreiptos konfederacijos aktą, kuris su suklastota data

(Nukelta iš 36 p.)

Telšiš miesto Magdeburgo teisio suteikimo privilegija. Dokumento reprodukcija iš RKIC archyvo. Fotografė Danutė Mukienė

(Atkelta iš 35 p.)

(1792 m. gegužės 14 d.) buvo paskelbtas Targovicos miestelyje jau po to, kai Rusijos kariuomenė įžengė į Lenkiją ir Lietuvą.

1792 m. gegužės mėn. 1972 liepos mėn. Rusijos kariuomenė, nesutikusi didesnio pasipriešinimo, okupavo visą Respublikos teritoriją.

1792 m. birželio 14 d. – Rusija užėmė Vilnių.

1792 m. birželio 25 d. – Vilniuje buvo sudaryta LDK generalinė konfederacija, kurios vadovai buvo broliai Kosakovskiai – LDK lauko etmonas Simonas Kosakovskis ir Livonijos vyskupas Juozapas Kosakovskis. Ji siekė atkurti ne tik senasias bajorijos laisves, bet sugrąžinti ir unijines LDK teises.

1793 m. sausio 23 d. – Antrasis Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimas tarp Prūsijos ir Rusijos. Dvi sutartis pasirašyta Peterburge. Rusijai atiteko Kijevo, Braclavo, Podolės, Minsko vaivadijų žemės, rytinė Vilniaus vaivadijos dalis, Brastos žemė ir rytinė Voluinės dalis. Prūsija gavo vakarines Lenkijos žemes su Gdansku, Torūne, Poznane. Respublika neteko apie 250 000 km² – maždaug pusės teritorijos.

1793 m. birželio 17 d. – Gardine sušauktas Respublikos Seimas buvo priverstas patvirtinti antrąjį Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimą. Priimta Konstitucija deklaravo senosios valstybės santvarkos atkūrimą.

1793–1864 m. – Gyveno istorikas, rašytojas, daugelio istorijos knygų, parašytų lietuvių kalba, autorius Simonas Daukantas.

1794 m. kovo 24 d. – Krokuvoje prasidėjo generolo Tado Kosciūškos vadovaujamas sukilimas prieš Targovicos konfederacijos įvestą tvarką ir II-ąjį Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimą.

1794 m. kovo 24 d. – 1794 m. lapkričio 16 d. – Tado Kosciūškos vadovaujamas sukilimas Lenkijoje ir Lietuvoje. Tai buvo nacionalinio išsivadavimo sukilimas prieš Rusijos ir Prūsijos intervenciją. Sukilėliai sudarė savo vadovybę – tautinę aukščiausiąją tarybą, paskelbė sukilimo aktą. Buvo sudaryta LDK sukilėlių vyriausybė – Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba, pradėti kurti sukilėlių vykdomosios valdžios organai – deputacijos. LDK pradėtos taikyti Lenkijos sukilėlių vyriausybės universalai, kuriuo pripažįstama asmens laisvė valstiečiams. Tarnaujantys sukilėlių kariuomenės valstiečiai buvo atleidžiami nuo lašo.

1794 m. balandžio 23–25 d. – Sukilimas išplito visoje LDK teritorijoje. Inžinieriaus Jokūbo Jasinskio vadovaujami LDK sukilėliai veikė savarankiškai, kvietė ginti ne tik nepriklausomybę, bet ir kovoti dėl visos piliečių laisvės ir lygybės.

1794 m. balandžio 16 d. – Tado Kosciūškos sukilimas prasidėjo ir Lietuvoje. Pirmieji sukilo LDK kariuomenės daliniai Šiauliuose.

1794 m. balandžio 23–24 d. – LDK sukilėliai užėmė Vilnių.

1794 m. gegužės 3 d. – Lietuvos-Lenkijos valstybėje sukurtas baudžiamasis teismas Konstitucijos priešdams teisti.

1794 m. gegužės 7 d. – Paskelbtas Polaneco universalas – visiems Lietuvos-Lenkijos valstybės valstiečiams pripažinta asmens laisvė.

1794 m. rugpjūčio 11 d. – Rusijos kariuomenė, malūndama sukilimą, užėmė Vilnių, o rugsėjo pabaigoje – spalio viduryje visą Lietuvos teritoriją iki Nemuno. Prūsijos kariuomenė užėmė Užnemunę.

1795 m. – Vilniaus universitete veikė 3 fakultetai: moralės, fizikos ir medicinos mokslų.

1795 m. spalio 24 d. – Trečiasis Lietuvos ir Lenkijos padalijimas: Peterburge buvo pasirašyta Rusijos, Austrijos ir Prūsijos sutartis dėl II-ojo Lietuvos-Lenkijos valstybės (Respublikos) padalijimo. Rusija užgrobė vakarines LDK žemes iki Nemuno, Voluinę ir Kuršą. Prūsija ir Austrija pasidalijo likusias Lenkijos žemes. Užnemunė atiteko Prūsijai, kurią užgrobė Vokietija.

1795 m. – Po Trečiojo Respublikos padalinimo Pemailija atiteko Rusijai. Tais metais visas kairysis Nemuno krantas nuo Baltstogės iki Ėakių buvo prijungtas prie Prūsijos, o kita dalis, kuriai XIX a. lietuviai ir pemailiai davė neoficialų Užnemunės vardą, buvo įjungta į penkmetą gyvavusios ir nuo Napoleono Prancūzijos priklausiusios Varėnos kunigaikštystės sudėtį. Po Prancūzijos pralaimėjimo Rusijai (1812 m.) ir po Vienos kongreso (1815 m.) Užnemunė tapo autonominės Lenkijos karalystės, įėjusios į Romanovų imperijos sudėtį, dalimi.

1795 m. lapkričio 25 d. – Paskelbtas Lietuvos-Lenkijos valstybės sosto atsisakymo aktas.

1795 m. lapkričio 25 d. – Paskelbta, kad panaikinta Lenkijos ir Lietuvos valstybės karaliaus institucija. Buvo panaikinti ir titulai bei Lietuvos-Lenkijos valstybės pilietybė.

1795–1915 m. – Lietuva – carinės Rusijos imperijos sudėtyje.

1795–1796 m. – Lietuvą valdė Rusijos carienė Jekaterina II (carienė (1762–1796 m.).

1795 m. – XIX a. 7 deš. pr. – Pirmoji Rusijos viešpatavimo Lietuvoje epocha.

1795 m. – Įvestas pagalvės mokestis.

1796 m. – Lietuvoje išgaliojo civilinė administracija. – Rusijos pavyzdžiu kraštas buvo padalintas į gubernijas (Vilniaus ir Slonimo), kurios vėliau buvo sujungtos į Lietuvos guberniją.

XVIII a. pab. – Lietuvos architektūros baroko stilių pakeitė klasicizmas. Susiklostė lietuviškoji klasicizmo architektūros mokykla. Pirmiausias šio stiliaus architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius suprojektavo Vilniaus katedrą rotužę, vyskupų rūmų ansamblį Verkiuose.

1796 m. – Lietuvoje įvesta rekrūtų prievolė.

1796 m. – Lietuvoje darbą pradėjo civilinė administracija

1796–1801 m. – Pavelo I Romanovo valdymo laikotarpis.

1797 m. – Vilniaus ir Slonimo gubernijos sujungtos į vieną Vilniaus guberniją. Jos centras buvo Vilnius.

1797 m. sausio 15 d. – Peterburge pasirašytas trišalis Rusijos, Prūsijos ir Austrijos aktas, kuriuo galutinai panaikinta jungtinė Lietuvos-Lenkijos valstybė.

1798 m. – Mirė buvęs Lietuvos-Lenkijos valstybės valdovas Stanislovas Augustas.

1798 m. – Pagal Lauryno Stuokos-Gucevičiaus projektą upbaigta perstatyti Vilniaus rotušė.

1799 m. spalio 29 d. – 1848 m. kovo 10 d. – Gyveno lietuvių tautinio atgimimo akvėpėjas Simonas Stanevičius.

XVIII a. – pab. Lietuvoje išaugo smulkioji miesto pramonė.

XIX a. – pr. Lietuvoje kaimai pradėjo skirstytis į vienkiemius.

1800 m. – Vilniuje sudaryta nuolatinė miesto policija. –

1800 m. – Lietuvoje įvestas Rusijoje galiojantis senasis – Julijaus – kalendorius. Užnemunėje ir toliau galiojo Grigaliaus kalendorius.

XIX AMPIUS

1801–1825 m. – Rusijos caro Aleksandro I valdymo laikotarpis Lietuvoje.

1801 m. rugsėjo 21 d. – Lietuvos gubernija padalyta į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernija, kurias kontroliavo Vilniuje rezidavęs Lietuvos generalgubernatorius.

1801–1806 m. – Lietuvos gubernatoriumi buvo Leontijus Beningsenas.

1801–1875 m. – Išspausdinti 227 leidiniai lietuvių kalba.

1801–1875 m. – Gyveno bėmaiėiū Didysis vyskupas, rašytojas, blaivybės sąjūdžio globėjas Motiejus Valanėius.

1802 m. – Lietuvoje panaikinta Edukacinė komisija.

1802–1804 m. – Lietuvoje buvo vykdoma švietimo reforma.

1803 m. balandžio 16 d. – Vilniaus vyriausioji mokykla Rusijos caro Aleksandro I įsaku reorganizuota į Vilniaus imperatoriškąją universitetą. Vietoje Edukacinės komisijos švietimo reikalams tvarkyti įkurta Vilniaus švietimo apygarda.

1803 m. – Vilniuje pradėjo veikti Borucho Romo spaustuvė. 1837–1862 m. ši spaustuvė buvo vienintelė Lietuvoje, kuriai Rusijos valdžia leido spausdinti maldaknyges, kitas knygas švedų kalba.

1803 m. – Vilniaus universitete įsteigta Politinės ekonomijos katedra.

1804 m. – Išleisti „Nuostatai dėl švedų“, t. y. paskelbtas švedų statutas. Pagal vieną iš jo punktų švedai buvo pareigoti per trejus metus išsikelti iš kaimų (iš viso iš sodžių į miestus turėjęs išsikelti daugiau kaip 60 tūkst. švedų šeimų). 1809 m. iškeldinimas buvo sustabdytas. Statutas taip pat atsiseno švedų pavardes.

1805 m. – Jozefas Frankas įkūrė Vilniaus medicinos draugiją (ji veikė iki 1840 m.).

1805 m. – Vilniaus universitete darba pradėjo Rusų filologijos katedra, universitete pradėtos dėstyti Vakarų Europos naujosios kalbos.

1807 m. – Carui Aleksandriui I buvo nusiūstas S. Nemcevičiaus parengtas memorandumas dėl LDK atkūrimo.

1807 m. liepos 7 d. – Sudaryta Varšuvos Kunigaikštystė. Joje buvo įvestas Napoleono kodeksas. Sutartis sudaryta remiantis Rusijos ir Prancūzijos sutartimi, pasirašyta 1807 m. liepos 7 d. Tilpėje. Į Varšuvos Kunigaikštystę įėjo ir Lietuvos dalis, vadinama Užneme. Pradėjus galioti Napoleono kodeksui, eia valstiečiai gavo asmens laisvę, tačiau savo valdomos žemės savininkais netapo. Kunigaikštystė gyvavo iki 1815 m.).

1807–1815 m. – Varšuvos Kunigaikštystės gyvavimo laikotarpis.

1807 m. – Kaune sudaryta nuolatinė miesto policija.

1807 m. liepos 22 d. – Napoleonas pasirašė Varšuvos Kunigaikštystės konstituciją.

Paminklas Simonui Daukantui Lenkmuose. Skulptorius Regimantas Midvikis. Danutės Mukienės nuotrauka

1807–1808 m. – Klaipėda tapo Prūsijos karaliū rezidencija.

1808 m. – Lietuvoje įkurtas Vakcinacijos institutas.

1808 m. – Caro vyriausybė suvienodino Lietuvos bei rusų bajorų teises. Sumenkėjo jų vaidmuo politiniame gyvenime.

1808 m. – Panaikintos miestų teisės. Miestų valdžia priklausė gubernijos administracijai.

(Nukelta iš 38 p.)